

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MAGMA

Sayı 17 • Ekim 2016

Baykuş

DOĞANIN GÖZÜYLE: TARİH

Dosya

Arnavutluk'un Enver Hoca Çağı Mühürlenmiş Zaman

Enver Hoca'nın Arnavutluk'u... Bir distopya adası. Kurgusu bile yapılamayacak denli ağır gerçeklerin ülkesi. Avrupa'nın en kadim halklarından Arnavutların yarım yüzyıllık mutlak yalnızlığının, sehipsiz mahlûmiyetinin, maruz bırakıldığı şiddetin hikâyesi. Mesut Tufan,

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantev.org>

Arnavutluk'un
Enver Hoca Çağı
**Mühürlenmiş
Zaman**

Bir zamanlar bir ölke vardı. Demirperde içinde ayrı bir demirperdeyle, kat kat elektrikli çitlerle, koruganlarla çevrelenmiş, dünyadan tamamen tecrit olmuş, eşi benzeri olmayan bir komünist ölke. Avrupa'da yıkılan son komünist rejim olarak tarihe geçen Arnavutluk'un siyasal yakın tarihi, aslında komünist ideallerin değil; direniş liderliğinden diktatörlüğe uzanan bir kişiliğin, Enver Hoca'nın tutkularının, süphe ve saplantılarının, iktidar hırsının, entrika ve şiddet eğiliminin belirlediği bir süreci.

yazı: MESUT TUFAN / fotoğraflar: MESUT TUFAN ARSIVI

©
Buyuk bölünmeden önce son alle fotoğrafı Hoca'ları da
aralarında olduğu komünist liderler. 1961'de Moskova'da
Lenin'in anıtı önündeki balkondan 1 Mayıs yurayışında izliyor.
Soldan sağa: Mao Zedong (Çin), Qu En Lai (Çin Devletleri),
Bakan
Aristarh Mironov (SSCB), Mihail Gouslov (SSCB), Kim Il-sung
(Kuzey Kore), Antonin Novotny (Çekoslovakya), Enver Hoca
(Arnavutluk).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

SARSICI BİR ANDI. KIRK beş yıl boyunca ayrı kaldığı ve aylarca izini sürdükten sonra Kanada'da yaşadığını öğrendiği sevgiliyle ilk telefon görüşmesini yapıyordu. Diridiri gömüldüğü inezardan çıkmış gibiydi. Yaşıyordu ve yaşadığını sevgilisine anlatmanın sevinci, hüznünü bastırıyordu. O konuşurken kız kardeşleri titreyerek gözyaşıydı.

Osman Kazzazi'yi Arnavutluk'a ilk gidişimde, 1993'te tanıştım. Hayat hikâyesi öyle etkileyiciydi ki sonradan her gidişimde onu görmek, sohbet etmek için işimi gücümü unuttum. Onun hikâyesi, aslında sadece onun hikâyesideğil; toptan ülkenin, Avrupa'nın en kadim halklarından Arnavutların yarım yüzyıllık yalnızlığının, sebepsiz mahkûmiyetinin, maruz bıraktığı şiddetin hikâyesiydi.

Gerçekten doğrudur, Arnavutluk'ta

zi, her bakımdan Arnavutluk'un yarım yüzyıllık dehşet verici tarihinin özetiydi. Bir zamanlar, çağdaş ve mutlu bir gelecek inşa edileceğine inanmış gençlerden biriydi. Yüksek öğrenim için İtalya'ya gitmişti ve aşkonu orada yakalamıştı. Bir İtalyan kıızıyla nişanlanıp Tiran'a döndüğünde işgalden ve savaştan henüz çıkmış bu küçük ülkenin yeni inşa edilmekte olan komünist rejiminin çok ihtiyaç duyulması gereken insanlardan biriydi: Eğitilmiş, yabancılardan bilen, zeki, çalışkan, dünyaya açık, ülkesini seven bir genç. Normal bir ülkede, normal koşullarda bu özelliklerin insanın yoluna açar. Osman Kazzazi'nin hayatıysa tam tersi, yaşadığı niteliklerinden dolayı korkunç bir kabus dönüşmüştü.

İtalyan sevgilisi gelişmelerden ürkmüş, İtalya'ya dönmek istemişti. Şimdi o günleri kederle hatırlayan Osman Bey, korkmak için nedenim yoktu, korkmak için nedenim yoktu.

Enver Hoca, İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki direniş sırasında komünist parti (Arnavutluk Emek Partisi) ve Birinci Milli Kurtuluş ve Antifasist Kongre'ye katılan delegeler arasında. Permet, 1944 (üstte).

Enver Hoca'nın yıldız savaşı yıllarında işgale direnişle başladı. Direniş gruplarının komünist cepheye birleştirmeyi başardı. Hoca, parti önderlerini ve savaşçılarla birlikte Kasım 1944'te Berat'ta ağırırken görülüyor (altta ve sağda).

dum, diyor. "Ama onu ikna edemedim, endişelerini gideremedim. Öyle oluncasengit, dedim, durumlarıkötüleşirse bende gelirim. Onu birdaha göremeyeceğimi bilmiyordum."

Nasılolmuştu hâlâ anlamıyordum Osman Kazzazi derhalşüpheli hali ne gelmişti. Yurtdışında okumuş olması şüpheli olması için fazlasıyla yeterliydi. İş vedevlet kapıları yüzüne kapanmıştı. Çok sürmemiş, sebpsiz tutukluluk gelmişti; 1946'da girdiği hapis hanelerinden tam kırk üç yıl sonra, 1989'da çıkmıştı. Osman Bey, onca zaman boyunca, ömürlerinin adayan, hangihapis hanelere gönderilirsekoşan, durmadan yiyecek taşıyan iki kız kardeşi olmasa hayatta kalamayacağını düşünüyör

şimdi. Mesut Bey, Allah aşkına Nelson Mandela hapisinde kaç yıl kaldı, diye soruyor bana.

Artık hapishaneden bir ihtiyar olarak çıkmış olsa da şüpheli hali devam etmiş Osman Bey'in. Ta ki aslında kumdan bir kale olan rejim çökene dek. "Uzun bir kış uykusundan uyanmış, şaşkın ve afallamış bir ülke; kimse ne yapacağını bilmiyordu," diyor. Ama Osman Bey'in ilk işi, sevgilisini aramak olmuş; onu tanıya bilecek herkese, her kuruma başvurmuş, sonunda izini Kanada'da bulmuştu.

Nişanlısıyla ilk telefon konuşmasının tanığıydım. Kız kardeşleriyle birlikte sessizce bekledik. Telefonu kapattığında gözleri gülüyordu. Ni-

şanlısı hiç evlenmemişti. Osman Bey birsüre pasaport almak için uğraştı. Kanada'ya vize alamadı, sonunda İtalya'da buluştular. Birlikte Kanada'ya gidip orada yaşamayı kararlaştırdılar. Ancak yaşlı adamın yorgun yüreği sınırın bunca heyecanı kaldıramadı. İkinci seyahatimde bugülec ihtiyarın mezanını ziyaret ede bildim.

Korkunun Krallığı

Mart 1993. Distopya çağının başkenti Tiran'dayım. Bilinmezliklerle dolu on yılların ardından dünyaya gözlerini henüz açmış bir ülke, Arnavutluk'tayım. Erkan Pula karşıladı bizi. Ba başı Süleyman Pula, eski dönemde hava kuvvetleri komutanı, annesi Burbuçe Havalimanı'nda

Enver Hoca, direniş yıllarında en büyük desteği İngilizlerden gördü. Fotoğraf, İngiliz gizli servisi ajanlarından Albay Mc Laine'in, 1943 yılında Hoca'nın direniş grubuyla Korça dağlarındaki ilk buluşmasından.

sağlık görevlisiymiş. Erkan'a adını Nazilli'de yaşayan ve o doğduğunda Arnavutluk'a kardeşini ziyarete gelen halası vermiş. Ama ne olay: Erkan'ın babası hava kuvvetleri komutanı Süleyman Pula, işe gitmeye hazırlanırken pencereden sokağa giren bir taksi görür. Sabahın o saatinde sokakta bir taksi, pek hayra alamet değildir. O taksi gelir, generalinevin önünde durur. Taksiden yıllardır görmediği ablası iner. Üniforması ve pabuçlarını kaplığı gibi, iç çamaşırıyla üst kattaki komşuya sığırır. Uzun bir süre sonra, doğruca partimerkezinegidipduru-

mu anlatır. "Merak etme Süleyman yoldaş, haberimiz var; rahatlıkla kız kardeşini görebilirsin," derler.

Kurgusu bile yapılamayacak kadar ağır gerçekler bunlar. Arnavutların anılarını derlemeye niyetlenen biri, daha ilk anlarda şaşkınlığa uğrar. Olup bitenlere anlam veremez; anlamak için Enver Hoca çağının labirentlerine girmek gerekir.

Bir zamanlar soğuk savaşın hükmü sürdüğü dünyada Avrupa kıtası, demirperde tabir edilen sınırla Doğu ve Batı Avrupa diye ikiye ayrıldı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, o zamanlar, Sovyetler Birliği başta

olmak üzere kendilerini Komünist Halk Demokratileri olarak adlandıran ve çoğu Varşova Paktı'na üye ülkelerden oluşurdu. Batı'da da Amerika Birleşik Devletleri'nin koruyucu şemsiyesi altında toplanan Atlantik ittifakı ülkeleri yani NATO dünyası vardı. Doğu Bloku ülkeleri arasındaysa iki komünist ülke istisna yapıyordu. Mareşal Tito'nun Yugoslavya'sı diğerlerinden farklı olarak yarı açık bir komünist rejimle yönetiliyor ve Sovyetler Birliği ile arasına mesafe koyduktan sonra da Bağlantısızlar olarak adlandırılan tarafsız ülkeler topluluğunda lider konumda yer alıyordu. Bir diğer Balkan ülkesi Arnavutluk ise neredeyse demirperde ülkeleri arasında kendisini ikinci bir demirperdeyle çevrelemiş, dünyadan tamamen tecrit olmuş, eşbenzeri olmayan birkomünist rejimdi. Enver Hoca'nın Arnavutluk'u o zamanki komünist dünyada bile gerçeküstü nitelikteydi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1944'ten itibaren iktidarı ele geçiren Komünist Parti,

iç savaş olarak adlandırılabilir ve parti dışındaki güçlerintasıfiye edildiği bir sürecin ardından 1948 yılında iktidara tam olarak sahip oldu. Bu rejim pek az değişiklik geçirerek varlığını Kasım 1992'ye dek sürdürdü. Avrupa'da yıkılan son komünist rejim olarak tarihe geçen Arnavutluk'un siyasal yakın tarihi, aslında komünist ideallerin değil, direniş liderliğinden diktatörlüğe uzanan bir kişiliğin, Enver Hoca'nın tutkularının, şüphe ve saplantılarının, iktidar hırsının, entrika ve şiddet eğiliminin belirlediği bir süreçti.

Arnavutlar: Çift Başlı Kartalın Çocukları

Arnavutluk, Elbasan Ovası'ndan geçen Şkumbi Nehri ile ikiye ayrılır. Bu nehrin kuzeyinde yaşayanlara Gegalar denir ve Arnavutçanın kuzey lehçesini konuşurlar. Bu lehçe, Arnavutluk dışında Makedonya ve Kosova'daki Arnavutların da dilidir. Gegalar, Katolik ve Sünni Müslüman Arnavutlardan oluşur. Güneydeki lehçeyi konuşan Toskaların çoğunluğuyrsa Bektaşi, bir kısmı da Ortodoks Hristiyan. Toska dili, tüm güney Arnavutluk'ta ve Yunanistan'ın kuzeybatısındaki Epir bölgesinde konuşulur.

Avrupa'nın en eski halklarından Arnavutların yurdu, Osmanlı Sultanı'nı 2. Mehmed zamanında Osmanlı İmparatorluğu'na katılmıştı. Arnavutluk'un milli kahramanı sayılan İskender Bey'in Osmanlı'ya karışıldırışı Fatih'i zora sokmuş, bu kartal yuvasını andıran dağlık memleketin fethi tam olarak 1468'de gerçekleşebilmişti. Osmanlı hâkimiyetinde, diğer Balkan halklarından farklı olarak Arnavutların ve Boşnakların özel yeri olmuştu. Her iki halkın çoğunluğu İslam'a geçmiş ve Osmanlı Türkleri ile aynı kaderi paylaşmıştı. Yine de 19. yüzyıldır Osmanlı-Balkanlar'ı kasıp kavuran milliyetçilik rüzgârları Arnavutluk'u da sars-

Arnavutluk Emek Partisi 7. Kongresi (1976) kapanış töreni. Enver Hoca, Tiran Operası' önünde halkı selamlıyor.

mış, yeni kuşak Arnavut aydınları bu milliyetçi kimlik mücadelesinin öncüleri olmuştu. 1910'da patlak veren Kosova Arnavut ayaklanması Osmanlı'nın Balkanlardan süpürülüp atılmasının işaret fişeğiydi. Arnavutluk, 1912'de bağımsızlığını ilan etti ama güç ve paylaşım savaşlarının ilk kurbanı oldu. Batılı güçler Balkanlarda çoğunluğu Müslümanlardan oluşan bir devlet istemiyor; Arnavutluk'u Sırbistan ve Yunanistan arasında paylaşdırmayı tercih ediyor. Arnavutlar ise buna katılmıyor. 1919 Londra Konferansı'nda, Yanya bölgesini kapsayan Çame-

riya'yı Yunanistan'a, Kosova'yı da Sırbistan'a bırakmak zorunda kalsa bile bugünkü sınırlarıyla yeni devleti kabul ettirdiler.

Bağımsızlık sonrasında Arnavutluk'ta başlıca iki siyasi figür öne çıktı. Fan Noli ya da Teofan Noli; Edirne yakınlarında İbriktepe'de doğmuş, ABD'de tıp ve astronomi eğitimi aldıktan sonra kendi isteğiyle Ortodoks rahip olmuş ve Milli Arnavut Ortodoks Kilisesi'ni kurmuştu. Fan Noli, Başbakan Ahmet Zogu ile yakın ilişkilerde bulunmuştu. 1924 ayaklanması'ndan sonra altı ay hükümet başkanlığı yapıp Ah-

metZoguiktidariyenidenenele alınca ABD'ye kaçtı. Rakibi Ahmet Zogu ise kuzeydeki Mati bölgesi valisi Cemal Paşa Zogolli'nin oğludur, annesi yine ünlü Toptani ailesinden dir. İlkokulu Manastır İdadisi'nde tamamladıktan sonra İstanbul'da Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'nde okumuş, Viyana'da Terezianum Askeri Akademisi'ni bitirmişti. Arnavutluk'ta içişleri, dışişleribakanlığı ve başbakanlık yapmıştı. 1925'te cumhurbaşkanı, 1928'dede anayasa ve rejim değişikliğiyle 1. Zog adıyla kral ilan edildi. On bir yıl süren iktidarı, Mussolini İtalya'sının Arnavutluk'u 1939'da işgaliyle son buldu.

Faşistİtalya'nın işgali altında (İkinci Dünya Savaşı yılları) direniş hareketinin öncüsü olarak sıvırlen Enver Hoca ise 1908'de Arnavutluk'un güneyinde Gjrokastra'da (Ergiri), Bektaşî bir Toska ailesinden dünyaya geldi. Adının seçimi tesadüf değil. Balkanlar'da 1908'de doğan, etnik kökeni ne olursa olsun pek çok erkek çocuğa Osmanlı'da hürriyetin ilanı olayının kahramanı Enver Paşa'nın adı verilmişti. Enver Hoca hukuk öğrenimi için gittiği Paris'te *Front Populaire* (Sol Cephe) dönemini tanıdı, Fransız Komünist Partisi'ne ilgi duydu. Bruxelles'deki Arnavutluk başkonsolosluğunda katip olarak çalıştı. Ülkesine döndükten sonraysa Korça'daki (Görece- Koritsa) eski Fransız lisesinden Fransızca öğretmeni olarak çalışmaya başladı. O dönem Arnavutluk'taki üç komünist (İşkodra, Tirana ve Korça) oluşumdan biri olan Korça grubuna girmesi bu yıllara tesadüf eder. Tamamen Hristiyanlardan oluşan Korça grubuna alınmasının nedeni, Müslüman kökenli tek komünist olması ve yabancı dil bilmesiydi. İtalyan işgali başlangıçta sert bir direnişle karşılanmadı. Arnavut gençliğinin bir kısmı, İtalya'da yükseköğrenim görüyordu ve daha sonraki yönetim kararlarını oluşturan gençlerin önemli kısmı da Mussolini

İtalya'sında Ballio adı verilen faşist gençlikörgütlerindeyetişmişti.Üstelik işgal sayesinde otuz yıldır Sırbistanve Yunanistan işgalialtındakalan topraklar da Arnavutluk sınırlarına katılmıştı ve bu durumdoğal olarak Arnavutlar tarafından memnuniyetle karşılanmıştı. Ancak zaman içinde İtalyanların Arnavutluk'a iki milyon civarında yerleşimci gönderme kararı, direnişin kıvılcımı oldu. Korça'da patlayan Arnavut direnişi tüm ülkeye yayıldı. İtalyanlar, Arnavutluk'u denetim altında tutmakta zorlanmaya başladı. O sıradabaşlıcasilahlıdirenış grupları kralcılar, cumhuriyetçilerve komünistlerdi.

Arnavutluk halkının çoğunluğu Müslüman. Ortodoks ve Katolik Hristiyanlar nüfusun yüzde 30'unu oluşturuyor. Kuzeydeki Mat bölgesinden Tiran'daki pazara gelmiş Katolik köylü kadın, 1920'ler.

Direniş Yılları

Nisan 1943'te İngiliz gizli servisi Arnavutluk'a ilgi göstermeye başladı. Albay Billy Mc Laine, paraşütle Arnavutluk dağlarına indi. Mc Lean'in bu misyonundaki görevi farklı milliyetçi direniş gruplarını bir araya getirerek cephe oluşturmaktı. Bunların başında krala sadık olan Zogist'ler geliyordu. Kuzeydeki dağlarda hâkimiyet kurmuşlardı ancak farklı aşiretler arasında rekabet vardı ve birlikte değildiler. Mc Lean onlara silah sağlayıp askeri eğitim vererekduvarlarınıgüçlendirmek için en güçlü aşiret geyfolanAbaz Kupi'ye destek sağladı. Bir başka ajan Smiley ise Kosovalı başbirgüçlü aşiret reisi olan Muharem Bazaraktı'ye destek verdi. Kralın emriyle de Kosova sınır pol-

gesine hâkim olan Sait Kryeziu'nun katılımını elde etti. Sıra Ballistilere gelmişti; onlar cumhuriyetçiydi yani Fan Noli taraftan. Ortak bir cephe stratejine katılmak üzere İngilizlerden savaş sonrası için sınır garantisi istiyorlardı. İngilizler, Kosova ve Batı Makedonya ile Yunanistan'daki Çameriya'nın Arnavutluk sınırlarına dahil olması şartını kabul etmedi. Ballistler, Almanlarla bir saldırırazlık paktı imzaladı. Almanlar Arnavutluk'ta kalıcı olmadıklarını, Yunanistan'da savaş halinde olduklarını ve bu nedenleArnavutluk'tan gencaskeri konvoylara saldırılmazsa Arnavutlara ilişmeyeceklerini bildirdi ve savaş sonrası için geniş Arnavutluk sınırlarını resmi olarak tanıdıklarını ilan ettiler. Alman işgaliyle Arnavutluk'taki İtalyan işgali deson buldu.

En son, komünist bir direniş grubu kalmıştı. O sırada müttefiklerin planı Sicilya'ya yapılacak çıkartma veoradan kıta İtalya'sınağüneyden kuzeyedoğrugeliştirilecek hareketi başlatmak, bu askeri operasyona paralelolarak birde GüneyArnavutluk'ta Dhermi sahilinden başlamak üzere Almanlara karşı ikinci cephe oluşturmak yönündeydi. Buradan bir kol kuzeye Yugoslavya'ya doğru ilerlerken diğer kol muhtemelen Yunanistan'a yönelecekti. Ancak İtalya'da beklenmedik güçte birdirenişle karşılaşılması müttefikleri Arnavutluk üzerinden Balkanlarda yeni bir cepheden vazgeçmek zorunda bıraktı. Bu aradaBalkanlarda da savaş başka bir evreye girmeye başlamıştı. Alman işgali Yunanistan ve Yugoslavya'da komünistlerin örgütlediğidirenışiyüzünden büyük zorluklarla karşılaşıyordu. İngiltere Tito'yu destekleme kararı aldı. Bu kararın sonrasında Billy Mac Lain de aldığı talimatlar yönünde Arnavutluk'ta stratejisini değiştirdi ve komünistlere destek vermeye başladı. Mc Laine, Yugoslavların yardımına komünist grupların bir

çatı altında birleşmesini sağlayan Enver Hoca ile görüştü. İngiliz silah ve para yardımıyla kısa sürede 1. Tugay kuruldu. Bu askeri birliğin siyasi ve askeri danışmanı Enver Hoca'ydı. Silahlı direnişin lokomotifi 1. Tugay'ın komutanı da Napoli askeri akademisinden mezun, mükemmel askeri yeteneğe sahip Mehmet Şehu'ydu. Baba Faya ikna edilerek Bektaşilerin komünist direniş hareketine katılımı sağlandı. Başka milliyetçi liderlerin de direnişe katılması, Enver Hoca'yı giderek liderle dönüştürmeye başladı. Ancak ne Mac Lain Enver Hoca'ya ne de Enver Hoca Mac Laine'e güvenmektedir. 1943 yılı ortalarında tüm milliyetçi grupların ve komünistlerin temsilcileri Mukye Köyü'nde buluştu ve bir Milli Birlik Paketi imzaladı. Bu, tarihi bir andı ve Arnavutluk etnik sınırları üzerine bir "Misak-ı Milli" ilanıldı. Direnişteki tüm grupların liderlerine aşiret reisleri oradaydı.

Davet edilmiş olmasına karşın orada bulunmayan Enver Hoca, Yugoslav mütteliflerinin bu geniş Arnavutluk fikrine karşı olduğunun farkındaydı. Çok geçmeden bu anlaşmayı reddedip toplantıya katılmı olan tüm komünist delegeleri yakalatarak kurşuna dizdi. Ardından da Mac Laine'i Arnavutluk'tan uzaklaştırmaya mecbur kıldı. Mac Laine çaresizce çekildiği İtalya'da, ortak cephenin düşmanları arasında, dışişleri bakanı komünistlerin rakibi-

rinitası yetmesin izledi.

Savaşın sonu 1944 güzünde geldi; 17 Kasım'da Tiran Alman işgalinden kurtuldu. O gün törenle Tiran'a giren Enver Hoca direniş hareketinde kendisine ilerde engel olabilecek tüm milliyetçi veya komünist rakiplerini yok etmiş, iktidar mücadelesinde başarıyla kendi yerini sağlamlaştırmıştı. Etrafında güvendiği ve tek adam olma yolunda kendisine sadakati tam kişiler vardı. Uzlaşmada ittifaktan dayana olmadığını ilan etti. Yaptığı konuşma herhangi bir muhalif çizgiye en ufak şansı tanııyordu. Mutlak iktidar istiyordu. O sırada konuşmasını yaptığı meydanda izleyiciler arasında bir yanda İngiliz ve Amerikan askerî gözlemciler, diğeryanda da Sovyet temsilcileri vardı. Arnavutluk'un kaderinin ne olacağı onları için de bilinmezdi.

Arnavutluk direnişi efsaneviydi ama ülkeye bedeli de ağırdı. Yaklaşık 28 bin kişi ölmüştü; o zamanki nüfusun yüzde 3'ü. Kurtuluşun ardından 1948'e kadar süren iç savaş bunun üç katı ölümlle sonuçlandı. Ülke çapında örgütlü tek parti, ülke nüfusunun memleketi yeniden inşa etmek adına seferber etti. Bu aynı zamanda toplumu yeniden dizayn etmek, tüm ekonomiyi kolektif hale getirmek anlamına geliyordu. Propaganda afişlerinde, filmlerinde bolca yer verilende vasa santiyeler, diktatörün sarayında, madalyonun bir yüzüydü ama bu madalyonun

İkinci Dünya Savaşı sonunda Tiran'ın Alman işgalinden kurtuluşu; 17 Kasım 1944 (solda üstte).

Batılı güçler, Arnavutluk'un bağımsız devlet olmasını istemiyordu. Tahta oturtulan Alman Prens Wied, 1914 yılında törenle Draç'ağırdı (üstte).

Osman Kazazi'nin yurtdışında öğrenim görmesi şüpheli olmasına yetti; tam kırk üç yıl hapis yatı (altta).

İşkoda Çarşısı'nda balıkçılar, 1930'lar (sağda üstte).

İşkoda Çarşısı'nda hasırıcılar, 1930'lar (sağda en üstte).

Enver Hoca ve Mehmet Şehu, otuz yıl boyunca ülkeye birlikte hükmetti ancak Şehu'nun kaderi de ortadan kaldıran binlerce muhalif leanydı (sağda).

Enver Hoca, Tito ile arasındaki tüm köprüleri atmıştı. Bir yıl önce Yugoslav karşıtlığı gerekçesiyle partiden atılan Mehmet Şehu'nun itibarı iade edildi. Otuz yıl sonra bu kez de Mehmet Şehu yok edilenlerin kaderini paylaştı.

arka yüzü de vardı. Eğitimi yurt dışında yapmış olanlar, aydınlar, yabancı dil bilenler, düşünen herkes makul şüpheli konumundaydı ve bir bahaneyle tutuklanıyor; çoğunun sonu idamla bitiyordu. Vatana ihanet, iktidarı devirme planları yapmak, emperyalizmle işbirliği, sınıf düşmanlığı, yabancı güçlere ajanlık sıradan suçlamalar ve infaz gerekçeleri olmuştur. Milis güçleri, siyasi polis, partinin veya iktidarın emrindeki halk mahkemeleri, savunma hakkı bile tanımadan binlerce kişiyi tutuklayıp infaz etti. Bunların çoğu filme çekildi, ibret olması ve halkın gözünü korkutması için sık sık yayınlandı. Ağır hapis cezalarına uğratılanlar dışında yüz binden fazla kişi idam edildi; bu her on Arnavut'tan biri demekti.

Kurulan yeni rejimin baş tacı edilen en önemli üç figürü; Enver Hoca, Stalin ve Tito'ydu. Enver Hoca'nın ve Tito'nun emelleri uzun süre keşti. Tito olmadan Enver Hoca asla bulunduğu yerde olamazdı ama Tito güçlü bir koruyucuydu, istekleri bitmek bilmiyordu. Savaş biter bitmez önemli bir Arnavut bölgesi olan Kosova'yı işgal etmişti. Koso-

va, Arnavutluk topraklarının yarısı kadardı, nüfusu Arnavutluk'un üçte ikisiydi. Ancak Tito'nun askeri yardımı ve himayesi Enver Hoca için Kosova'dan daha önemliydi. Hoca bu ilhaka ses çıkartmadı çünkü Arnavutluk'un tümünden işgal edilmesinden çekiniyordu. Hoca, Yugoslav tehlikesini dengelemek için Stalin tarafından ortaya atılan Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk arasındaki federasyon anlaşmasını Sofya'da imzalamaya mecbur kaldı. Komünist blokun güney cephesini güçlendiren bu ittifak, aynı zamanda Enver Hoca için Stalin ile yakınlaşmanın kapısını açıyor; bir bakıma Tito'nun iştahına karşı kendisine güvence sağlıyordu. Ancak gerçek tehlike yanı başındaydı, kendisiyle birlikte Sofya'ya giden delegasyondaki işçileri bakanı ve siyasi polisin şefi Koçi Zoze Yugoslavların adamıydı. Tito'nun desteğiyle Enver Hoca'yı devirip yerine geçmeyi planlıyordu. Enver Hoca'nın Moskova yaptığı ilk resmi ziyarette Koçi Zoze yanındaydı. Ancak kısa süre sonra Tito've Stalin arasında patlak veren kriz Arnavutluk'taki durumu değiştirdi. Enver Hoca Stalin'in desteğiyle Koçi Zoze başta olmak üzere parti içerisindeki tüm Yugoslav ajanlarını kısa sürede tasfiye etti. Moskova dönüşü hemen tutuklanan Zoze ve tüm Yugoslav yanlıları vatana ihanet suçlamasıyla özel mahkemelerde yargılanıp 1949 Haziran'ında idam edildi. Arnavutluk artık yeni koruyucusu Stalin'in yörgünesine girmişti.

Enver Hoca, Tito ile arasındaki tüm köprüleri atmıştı. Bir yıl önce Yugoslav karşıtlığı gerekçesiyle partiden atılan Mehmet Şehu'nun itibarı iade edildi. Şehu, bundan böyle otuz yıl boyunca başbakan ve aynı zamanda partinin ikinci adamı oldu. Şehu, Hoca ve iktidarı zirvesinde olanların büyük çoğunluğu güneyliydi. Politbüro ve parti merkez komitenin önemli bölümü

Arnavutluk rejiminin kilit isimlerinden Hüsnü Kapo'nun 1979'daki cenaze töreni. Mehmet Şehu, Hoca'nın eşi Necmiye Hoca, Vito Kapo ve Enver Hoca. Hüsnü Kapo şaibeli bir şekilde öldü, zehirlendiği iddia edildi (solda üstte).

Enver Hoca, Paris'te eğitim gördüğü yıllardakomünizmle tanıştı. Ülkeye döndükten sonra bir süre Fran sıca öğretmeniği yaptı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraülkenintek hâkimi oldu. Eşi Necmiye Hoca ile birlikte görülüyor (solda altta).

Kral Ahmet Zogu, 1920'lerin sonlarında törenüniformasıyla (üstte).

akrabaydı. Çocuklarını birbirleriyle evlendiriyor, Tiran'ın merkezinde bulunan ve blok olarak adlandırılan, sıradan vatandaşlara tamamen kapalı bir mahallede çok sıkı güvenlik önlemleriyle korunarak kendi aralarında yaşıyorlardı.

Stalin'in 1953 yılında ölümü, tüm Doğu Bloku ülkelerinde olduğu gibi Tiran'da da büyük etki yarattı. Enver Hoca artık bir modelden, en önemlisi de bir koruyucudan yoksundu ve endişe dolu bir belirsizlik dönemi başlamıştı. Beş yıl sonra Kruşçev, Tiran'a resmi bir ziyaret için geldi. Tito'nun Arnavutluk'taki bir karşılaştıra sergiledi. Sovyet ekono-

nomik yardımı ülkenin ayakta durabilmesinin vazgeçilmez şartıydı çünkü. Stalin'i ağır eleştirilerle yere yere vuran yeni Sovyet liderinin bu görünüşü son derece coşkulu sarılmalar, öpüşmeler, çiçeklerle karşılanması, aynı zamanda parti içinde büyük bölünmelerin, Enver Hoca'nın rakiplerinin güç kazanması gerçeğini gizlemektedir. Kruşçev ekonomik yardımı sürdürmeyi vaat etti ama karşılığında Avlonya Körfezi'ndeki Paşa Limanı'nda bir deniz üssü istedi. Akdeniz'de bir ayayının olması Moskova'nın çok eski rüyasıydı. Birkaç yıl sonra Sovyet deniz üssü kurulduğunda Rus nükleer denizaltıları ve milisleri NATO için büyük tehdit olmuştur.

Paşa Limanı'nın açılması Arnavutluk ve Sovyetler arasındaki ilişkilerin istikrarını sağlamaya yetmedi. Moskova'dan esen rüzgârlar iki yıl boyunca giderek soğudu. Kruşçev bu arada Tito ile ilişkilerini düzeltmiş, bundan yararlanan Yugoslav yanlısı muhalefet kanadı Enver Hoca ve Mehmet Şehu karşısında güç kazanmıştı. Enver Hoca, Ocak 1959'da Moskova'ya Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 21. Kongresi'ne katıldığında Stalinci bir söylev çekti. Yaklaşık bir yıl sonra tam kopuş yaşandı. Yine Kremlin'de, seksen bir komünist partinin toplandığı bir zirvede Mehmet Şehu ve Hüsnü Kapo eşliğinde Enver Hoca Moskova'nın emperyalist siyasetini knadı ve Pekin'in çizgisini benimsediğini ilan etti. 1961 yılı içinde Arnavutluk'taki tüm Sovyet danışmanları sınır dışı edildi, Paşa Limanı deniz üssü apar topar boşaltıldı. Sovyetler Birliği şaşkınlık içindeydi. Doğu Bloku'nun en küçük ve en güçsüz ülkesi, Sovyetleri alışmadıkları şekilde küçük düşürmüştü. Her siyasi yön değişiminde yaptığı gibi Enver Hoca tüm rakiplerini partiden ve askeri kadrolardan kovmuştu. Eski suçlamalara Sovyet sosyal emperyalizminin aja-

ni olmakda eklenmişti.

Arnavutluk'ta Sovyetlerin yerini Çin Halk Cumhuriyeti aldı. Çu En Lay'ın resmi ziyaretyle anlaşmalar imzalandı ve Paşa Limanında Çin nükleer denizaltılarına izin verildi. Stalin'in bıraktığı boşluğu Mao doldurdu. Buğdayın yanı sıra silah, vasıta, makineler ve ilk elde 150 milyondolar da ekonomiyi yardım geldi. Daha sonra Çin Kültür Devrimi'nin etkileriyle Arnavutluk, Akdeniz'in ortasında bir minyatür Çin görünümüne kazandı. Dinin resmen yasaklandığı tekkomünist rejimolaraktarih geçti. Örneğin, 1972'de müzik festivalinde bir şarkıda geçen "baharın tüm işaretleri vardı, kırlangıçlar, bahardalları, gökte parlayan güneş ama ben inanmadım" sözleri, şarkıcı ve bestecinin rejim aleyhtarlığıyla suçlanmasına ve 1975'te mahkum olmalarına neden oldu.

Tiran'da Kemal Stafa Stad'nda, 10 Temmuz 1983'te düzenlenen Arnavutluk Halk Ordusu'nun 40. kuruluş kutlamaları. Soldansa Ramiz Aliyev, Enver Hoca ve Başbakan Adil Çarçani.

1973'te Berat şehrinde kendi aralarında radyo dangizlice hafif batı müziği dinleyen gençlerden ikisi idam, üçü yirmi beşer yıl hapis ve tüm vatandaşlık haklarından mahrum edilme cezasına çarptırdı. Bu mahkemeler i bret olması için hoparlörlerle yayınlandı. "Hainler, casuslar, Amerikan emperyalizminin uşakları, Yugoslav, Sovyet emperyalizminin işbirlikçileri, Arnavut halkının ve proletaryanın düşmanları" hiç bitmedi. Ülkenin tamamı bir yarı açık tutuklama kampı haline geldi. Yıllık tutuklama kotaları belirlenmişti,

okullarda çocukların anne ve babalarını bar etmesi teşvik ediliyor; korku ve gammazlık kökürleniyordu.

Bu arada, rejimin gerçek adaleti sağladığı ilan edilip adalet bakanlığı ve avukatlık mesleği gereksiz bulunarak kaldırılmıştı. Evlerin sokak kapılarının kilitlemesi yasaklanmıştı. Sınırlara âdetâ duvar örülmüş, yedi yüz bin korugan inşa edilmiş, insanların dış dünyayla teması sıfırlanmıştı. Yetmemiş sınırlar üç sıra elektrikli tel örgülerle çevrilererek kaçmaya çalışanların cesetleri aylarca teller üzerinde teşhir edilmişti. Tam bir paranoya, nın hâkim olduğu Arnavutluk'un bir halk ordusu vardı ama yeterli silahı yoktu; polis düşman karşıpartizan savaşıyla yani gerilla taktikleriyle karşı koymasına planlanmıştı.

1983'te Enver Hoca'nın başbakanı Bekir Balluku, Enver Hoca

öldü. Zehirlendiği şüphesi uzun süre gündemde kaldı. Ardından 17 Aralık 1981'de, parti organı *Zeri-Popullit* (Halkın Sesi) gazetesi Mehmet Şehu'nun bir sınır krizi ardından intihar ettiğini manşetten duyurdu ancak hemen sonra Şehu aleyhine açılan bir komplo davasında karısı Fikret Şehu, kocasının yandaşlarıyla darbe teşebbüsünde bulunduğunu itiraf etti. Bu itirafıyla kendisinin ve oğullarının hayatlarını kurtarabileceği bildirilmişti. Ancak önce büyük oğlu, sonra da kendisi hapse öldürüldü. Daha sonra da Feqor Şehu ve Kadri Hasbiu gibi eski içişleri bakanları da aynı suçlamalarla 1983'te idam edildi. Böylece Mehmet Şehu'nun da diğer yok edilen siyasi figürler kervanına katıldığı açığa çıktı.

Enver Hoca kendisinden sonra güçlü bir liderin partinin ve devletin başına geçmesini istemiyordu. Ölümünden sonra ailesinin zarar görmemesi için siyasi açıdan düşük profile sahip bir halef arayışındaydı. Mehmet Şehu'nun bir Kruşçev olmasından çekiniyor, Stalin'e yapıldığı gibi rejimin tüm suçlarının ölümünden sonra kendisine yüklenmesinden; ailesinin bu durumun kurbanı olmasından korkuyordu. Enver kendisinden sonrası için Ramiz Aliya'yı seçmişti. Eski parti siyasi komiseri, eski kültür ve eğitim bakanı Ramiz Aliya, 1980'lerde Enver Hoca'nın desteğiyle parti yönetiminde güçlü bir pozisyon elde etti. Enver Hoca 11 Nisan 1985'te kalp krizinden öldüğünde 41 yıllık mutlak iktidara sahipti. Yerine geçen Ramiz Aliya, Avrupa'da devrilen son komünist rejim olan Arnavutluk'un başında 1992'ye dek kaldı. Yabancı elçiliklere toplu sığınmalar ve gemilerle İtalya'ya toplu kaçışların ardından 1991'de Tiran Üniversitesi'nde başlayan ayaklanma rejimi bitirdi. Arnavutluk'un yeni tarihi 1992'de başladı. Enver Hoca'nın iktidara gelmesiyle başladı.

ile aynı fikirde değildi. Arnavutluk'u kuskaca almış olan emperyalist ve revizyonist kuşatma kırılmıyordu. Enver Hoca'nın fikrini almadan gerilla savaşıyla yurt savunmasını yapabilmeyi demode olduğunu, modern ordunun gerekliliğini ortaya koyan bir rapor yayınladı. Bekir Balluku, politbüro üyesi ve Enver'in en sadık silah arkadaşlarından olsa da her muhalif görüş sahibi gibi hain ilan edilerek genelkurmaydaki komutanlarla birlikte 1974'te asıldı.

Ülkenin tek hamisi Çin de 1978 yılında Arnavutluk'a askeri ve ekonomik yardımı durdurdu. Zaten Enver Hoca'nın askeri ve ekonomik danışmanları geri

çekti. Arnavutluk, sert bir dille bu kararları tepki verse de artık uluslararası alanda yapayalnızdı.

Rejim, Arnavutluk'un dünyadaki tek komünist ülke olduğu propagandasıyla durumu kurtarmaya çalıştı ama 1980'li yıllarda ilk kez yabancı ülkelerle ilişki kurmaya başladı; ilk ticaret anlaşmasını 1980'de Yugoslavya, sonra 1983'te Fransa ve Türkiye; 1984'te İtalya ile yaptı. Bu yıllar aynı zamanda parti yönetiminde yaprak dökümü başladı. Bekir Balluku'nun ölümünden sonra zirve daralmıştı. Artık üç kişiydiler: Hoca, Mehmet Hysni Kapo ve Enver Hoca'nın oğlu Hüsnü Kapo tedavi gördüğü Paris'te

